

”Tieteen selitysvoima ei tyhjennä musiikin merkitystä”

Kathleen Higgins

Mitä musiikki on? Mitä se merkitsee? Käytän laajaa määritelmää musiikista. Kelpuutan John Blackingin määritelmän ”ihmisen jäsentämää ääntä”, mutta lisään: ”ja toisten lajien tuottamat äänet, jotka voimme kuulla musiikillisina”¹. Äänen kuuleminen (tai niiden havaitseminen tuntoaistin avulla) musiikkina on minusta yleisesti ottaen tärkeämpää kuin välttämättömät ja riittävät ehdot musiikille.

Musiikki merkitsee monin tavoin. Koska se liikkuu ja liikuttaa, se houkuttaa esiin monenlaisia mielleyhtymiä kaikenlaisista muista liikkuvista ja liikuttavista asioista, kuten ihmisistä tiettyjen tunteiden tai vaihtelevien draamojen vietävinä. Näissä assosiaatioissa musiikki saa metaforisia ja symbolisia merkityksiä. Sillä saattaa olla merkitystä joillekin yksittäisille ihmisille heidän henkilökohtaisten mielleyhtymiensä takia tai kokonaisille yhteisöille sen vuoksi, että se on näissä päätetty yhdistää tiettyihin seikkoihin (esimerkiksi johonkin toimeen tai tilaisuuteen). Musiikki voi myös alkaa merkitä, kun se liitetään joihinkin teksteihin. Se saattaa merkitä enemmän, kun sitä toistetaan useasti. Silloin kuulijan edelliskertojen vaikutelmat tavallisesti rikastuttavat nykyhetken kokemusta.

Selvästikin yleisö tuo paljon muassaan musiikin kokemiseen. Kuulijat ammentavat kaikesta taustastaan tulkitessaan musiikkia: tähän sisältyvät heidän yleinen musiikkitaustansa ja joskus aiempi tuttavuutensa paraikaa soivan kappaleen kanssa. Ja he yhdistelevät ja vertailevat lisää koko ajan kuunnellessaan. Musiikin merkitys kasvaa kasvamistaan.

Miksi yhä kuuntelemme musiikkia?

Nautimme siitä. Nautimme siitä yhtäaikaan niin monilla tasoilla (fyysisesti, emotionaalisesti, symbolisesti, rakenteellisesti, usein sosiaalisesti), että se saa meidät tuntemaan itsemme ihmisinä yhdentyneemmiksi kuin tavallisesti arkielämässämme. Musiikki on dynaamista ja tekee meille tiettäväksi dynamiikkansa. Haluamme liikehtiä sen tahtiin. Se täyttää meidät elämällä.

Pelkästään kuunnellessamme emme ole passiivisia vaan menemme aktiivisesti mukaan. Niinpä saamme myös tyydytystä omista kyvyistämme ja voimistamme. Saamme tunnun seikkailustakin. Charles Nussbaum on huomauttanut, että musiikki hyödyntää samoja aivoverkostoja kuin liikkuminen ja tekojen suunnittelu². Tästä syystä ryhdymme kuunnellessamme eräänlaiseen *off-line*-

tutkailuun. Musiikki saa meidät tuntemaan itsemme kytkeytyneiksi koko ympäristöön ja sen kanssamme jakaviin muihin ihmisiin. Ja lukuisissa rakenteellisesti kehittyvissä teoksissa me seurailemme draamaa musiikin avautuessa ja liikkeessä kohti huipennustaan. Tämä on jo itsessään nautinnollista.

Kallistuisinkin vastakysymykseen: Miksi emme kuuntelisi?

Mikä on jäänyt ymmärtämättä musiikissa?

Nähdäkseni arvoitukseksi on jäänyt, miksi ääni sinänsä liikuttaa meitä niin syvästi musiikissa. Edellä mainitsemani pohdinnat ovat vain osa tarinaa. Koemme äänen itsessään ”liikuttavaksi”, ja vaikka saatamme kuvailla tämän harhaksi, syy kokemaamme jää melko salaperäiseksi. Ja monesti samastamme itsemme tiiviisti musiikkiin. Ehkäpä ei pystytä selittämään, miten tämä on mahdollista. Ihanaa, kun niin vain tapahtuu.

Toinen selittämättömyys on tämä: mikä tekee tarttuvasta melodiasta tarttuvan tai mistä se juontuu. Käy hyvinkin päinsä selittää kaikenlaista siitä, kuinka nokkelasti sävelmä on punottu tai kehitelty. Mutta perusmelodian alkuperä ja voima viipyvät arvoituksellisuudessaan.

Mikä on valitettavin väärinkäsitys musiikista?

Mielestäni valitettavimmin erehtyy, jos ajattelee luonnontieteen voivan selittää kaiken tärkeän musiikista. Tiede voi kertoa meille yhtä ja toista (esimerkiksi havaintokyvystämme ja siitä, kuinka ääni vaikuttaa niihin). Mutta se ei voi selittää musiikin yllykevoimaa tai sitä, mistä musiikilliset ideat pohjimmiltaan kumpuavat.

Mikä on musiikkitieteen tai musiikin filosofian tärkein tavoite?

Tärkein päämäärä on kohentaa kokemustamme musiikista ja auttaa meitä tunnistamaan musiikin monella tapaa arvokas rooli elämässämme. Kaikki erityiset maalit näillä aloilla tulisi nähdä tälle alisteisiksi.

Miksi meidän tulee yhä kuunnella Mozartia? Miksi olisi suositeltavaa tutkiskella Stockhausenin teoksia?

Mozartin musiikki hyödyntää länsimaisen tonaalisen musiikin mahdollisuuksia tavalla, joka on matemaattisesti nerokas mutta pakoton. Esimerkiksi viisi selvästi erottuvaa teemaa, jotka toimivat samanaikaisesti Jupiter-sinfonian finaalissa, saavat kaiken kuulostamaan siltä kuin itsenäisten todellisuuksien monimutkaiseen harmoniaan päästäisiin luontevasti ja vaivattomasti³. Tämä on sekä moraalisesti että älyllisesti innoittavaa. Se havainnollistaa, kuinka monimutkaiset, toisistaan riippumat-

”Kuunteleminen on korvaamattomissa.”

tomat ”elämät” (jos nyt niin voi sanoa) voivat yhdessä toimiessaan tuottaa syvää tyydytystä. Mozartin musiikki kuuluu tähdellisimpään musiikkiimme: se on loisteliaasti rakenteistettua, tarttuvaa, emotionaalisesti ja henkisesti syvällistä. Se on myös suunniteltu hivelemään meidän aistejamme länsimaisen tonaalisuuden kasvatteina tiettyine havaintotottumuksinemme. Kaiken lisäksi Mozartin musiikin kanoninen asema ja tästä koitua taaja esittäminen ovat omiaan lisäämään kerroksia kuuntelijoitten yksilöllisiin ja kulttuurisiin mielle yhtymiin.

Stockhausenin teokset ovat arvokkaita, koska ne laajentavat musiikkitaajuntaamme. Ne saavat meidät tiedostamaan useat mahdollisuudet länsimaisen klassisen musiikin muutamassa sadassa vuodessa kehittyneen tonaalisuuden tuolla puolen. Stockhausen oli suuri keksijä: hän käytti sattumaa, elektroniikkaa, vakiintumattomia instrumentteja, yllättäviä perinteisen ja kekseliään yhdistelmiä. Hänen musiikkinsa voi sysätä meidät ajattelemaan musiikkia uusilla tavoilla, huomaamaan mielenkiintoisia yhteyksiä musiikin ja tilan välillä sekä oivaltamaan jokaisen musiikkiesityksen ainutlaatuiset olosuhteet.

Miksi säveltäjissä on niin vähän naisia?

Tämä johtuu paljolti samasta syystä kuin naistaiteilijoiden harvalukuisuus ylipäätään. Naiset on ohjattu muuhun, usein suljettu parhaiden koulujen ulkopuolelle ja saatu uskomaan, että säveltäminen kuuluu miehille. Säveltäminen on myös liitetty neromyyttiin. Käsitteiden mukaan suurta musiikkia tuottavat pääasiassa yksilöt, joiden ainutlaatuiset synnyinlahjat ilmaisevat ennen pitkää itsensä huolimatta henkilökohtaisista, yhteiskunnallisista tai historiallisista olosuhteista. Tämä on hämärtänyt saavutusten kasvatukselliset edellytykset: kun on selitetty naisten aikaansaannosten harvinaisuutta tällä

alueella, on näyttänyt suorastaan asiaankuulumattomalta viitata siihen, että heiltä on evätty keinot ryhtyä säveltäjän uralle.

Tytöt eivät voi tavoitella jotain tehtävää tai uraa, elleivät osaa nähdä itseään siinä työskentelemässä. Rohkaisevasti naisia tulee säveltäjäksi entistä enemmän, mutta kestää vielä kauan, ennen kuin syrjinnän ja lannistamisen pitkällisen historian vaikutukset häviävät.

Nykyinen musiikkikäsitys muodostuu olennaisesti 1700–1900-lukujen länsimaisista aineksista – kuinka sitä voisi korjata muitten aikojen ja paikkojen musiikeilla?

Pääasiallisesti altistamalla itsemme muunlaiselle musiikille. Elämme aikaa, jolloin kaikenlaista musiikkia on suhteellisen helppo kuunnella, levytykset ympäri maailman ovat saatavillamme. YouTuben avulla tutkimusmatkalle pääsee kulkuneuvoitta, joskin musiikin kokeminen paikan päällä antaakin täyteläisemmän käsityksen musiikkimaailman laajuudesta. Käsitteistöä korjaa hyvinkin myös se, että vaivautuu hieman opettelemaan, kuinka todella vieraan kuuloinen musiikki on rakentunut. Mutta kuuntelemista ei voi korvata.

Vieläkö absoluuttisen tai autonomisen ja ei-absoluuttisen tai ei-autonomisen musiikin välinen erottelu on käypä väline musiikin ymmärtämisessä?

Jako auttaa meitä ymmärtämään jotain musiikinhistoriasta ja useista tärkeistä kulttuurisista muodonmuutoksista. Absoluuttista musiikkia, aivan kuten ei-absoluuttistakin, arvostetaan kuitenkin luullakseni osittain siksi, että se yhdistyy ulkomusiikilliseen elämään. Eron ylikorostaminen voi hämärtää asian. Jaottelu puolustaa paikkaansa, mutta se saattaa estää meitä näkemästä tiettyjä asioita. Esimerkiksi sanoja laulavaa ääntä voidaan pitää instrumenttina, ja tekstitön tai ohjelmaton instrumentaalimusiikki saattaa silti vihjata kehittyvästä ja paljastuvasta dramaattisesta juonesta.

Mitä tutkutte parhaillaan?

Työskentelen menettämisen ja suremisen estetiikkaa tutkivassa hankkeessa. Musiikki on osa projektia mutta ei sen ensisijainen painopiste.

Mitä kuuntelette juuri nyt?

Vaikka mitä. Lempikonsertteihini kuuluvat täällä Texasin yliopistossa Austinissa toimivan oivallisen joussikvarteton esitykset sekä mitkä tahansa intialaisen klassisen musiikin esitykset.

Toimittajien huomautukset

1. Ks. brittiläinen etnomusiikologi John Blacking (1928–1990), *How Musical Is Man?* University of Washington Press, Seattle 1975, luku 1.
2. Ks. Texasin yliopiston (Arlington) filosofian apulaisprofessori Charles O. Nussbaum, *The Musical Representation. Meaning, Ontology, and Emotion*. MIT Press, Cambridge, Mass. 2007, erit. luku 2.
3. Salzburgissa syntyneen Wolfgang Amadeus Mozartin (1756–1791) *Sinfonia no. 41, C-duuri* (KV 551) (1778) on säveltäjänsä viimeinen sinfonia. Se sai nykyään yleisesti käytetyn *Jupiter*-nimensä vasta 1800-luvulla.